

Emocije u dječjem likovnom stvaralaštvu

Župan, Petra

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:317325>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-08**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education -
Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Petra Župan

EMOCIJE U DJEČJEM LIKOVNOM STVARALAŠTVU

Završni rad

Zagreb, srpanj 2022.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

Petra Župan

EMOCIJE U DJEČJEM LIKOVNOM STVARALAŠTVU

Završni rad

Mentor rada: Morana Varović Čekolj, mag. art., predavač

Zagreb, srpanj 2022.

ZAHVALA

Posebno hvala mojim roditeljima za razumijevanje i podršku tijekom čitavog studiranja i mojim najdražima zbog kojih ću ovo životno razdoblje pamtiti po lijepim uspomenama.

Zahvaljujem se mentorici Morani Varović Čekolj, mag. art., mag. prim. educ. na pomoći i savjetima tijekom izrade završnog rada .

Sadržaj

Sažetak	i
Summary	ii
1. Uvod	1
2. Emocije	2
2.1. Podjela emocija	2
2.2. Dječji emocionalni razvoj	3
3. Dječje likovno stvaralaštvo	5
4. Likovni simboli	6
5. Dječji crtež	9
5.1. Razvojne faze dječjeg likovnog stvaralaštva	9
5.2. Faza šaranja (1.-3. godine)	10
5.3. Faza predsheme i sheme (3.-6. godine)	12
5.4. Faza realističnijeg prikazivanja (6.-10. godina)	14
6. Emocije u dječjem likovnom stvaralaštvu	16
7. Boja i dijete	18
7.1. Boja u fazama dječjeg likovnog stvaralaštva	18
7.2. Povezanost dječjih emocija s bojama i tumačenje boja	18
8. Uloga odgojitelja u dječjem likovnom stvaralaštvu	21
Zaključak	22
Literatura	23
Popis slika	25
Izjava o izvornosti završnog rada	26

Sažetak

Tema ovog završnog rada su emocije u dječjem likovnom stvaralaštvu. U prvom dijelu rada riječ je o emocijama, podjeli emocija te tijekom normalnog dječjeg emocionalnog razvoja koji se smatra nužnim za oblikovanje pozitivne djetetove ličnosti. Zatim je važnost stavljena na objašnjavanje likovnih simbola, karakteristika razvojnih faza dječjeg likovnog stvaralaštva te pravilnog tumačenja boja koje je nužno za ispravno analiziranje dječjih likovnih uradaka. Prema Hernandu (2011/2012) navedene su boje i opisana je njihova asocijacija na određene emocije. Naglašeno je i kako treba poticati djecu na izražavanje emocija, a crtež se navodi kao odličan alat jer djeca mnogo puta ne znaju kako se verbalno izraziti. Dječji crtež objašnjen je kao oblik komunikacije jer dijete preko njega izražava svoje osjećaje i šalje poruku odraslima, zbog čega je razgovor s djetetom nakon likovnog rada nužan za razumijevanje nacrtanog. Na kraju rada govori se o ulozi likovno kompetentnog odgojitelja koji treba biti upoznat sa specifičnim obilježjima svakog djeteta i njegovom okolinom kako bi znao tumačiti i razumjeti dječje likovno stvaralaštvo. Razvoj likovnog stvaralaštva ne teče kod sve djece podjednako, ali određeni elementi upućuju na zaostalost i probleme u razvoju. Na odgojitelju je da na temelju poznavanja i analize svega navedenog pravovremeno reagira i spriječi negativne posljedice.

Ključne riječi: emocije, emocionalni razvoj, dječje likovno stvaralaštvo, razvojne faze, likovni simboli, boje, crtež, odgojitelj

Summary

The topic of this paper are emotions in children's art. The first part of the paper deals with emotions, the classification of those emotions and the course of normal emotional development in children, which is considered necessary for shaping a child's personality in a positive way. Then, the importance is placed on explaining art symbols, various characteristics of the developmental stages of children's art and the correct interpretation of colours that is necessary for the proper analysis of children's art. The colours are listed and their association to certain emotions is described according to Hernando's classification (2011/2012). It is also emphasized that children should be encouraged to express their emotions, and drawing is cited as a great tool since children often do not know how to verbally express themselves. A child's drawing is depicted as a form of communication because the child expresses their feelings through it and sends a message to the adults in their life. A conversation with a child after they have completed a drawing is necessary in order to understand what has been drawn. At the end of the paper, the role of an artistically competent educator is discussed. The educator should be familiar with the specific characteristics of each child and their environment in order to be able to interpret and understand their art. Artistic creativity does not develop equally in all children, but certain elements point to slowness and developmental problems. It is up to the educator to, taking into account the knowledge and analysis of all of the above, react in a timely manner and prevent negative consequences.

Keywords: emotions, emotional development, children's art, developmental stages, art symbols, colours, drawing, educator

1. Uvod

Jedan od važnijih faktora koji utječe na kompletan razvoj djeteta su emocije. Emocije su prisutne u svim područjima dječjeg života zbog čega je bitno da ih djeca znaju prepoznati, a onda i izraziti. Neovisno o tome jesu li pozitivne ili negativne, djecu treba naučiti kako regulirati svoje emocije.

Jedan od načina izražavanja emocija je likovno stvaralaštvo. Djeca mnogo puta ne znaju i ne mogu izraziti svoje emocije verbalno, pa im likovno stvaralaštvo pomaže u tome. Preko dječjeg likovnog stvaralaštva koje je spontano i prirodno otkriva se dječja ličnost i emocionalno stanje. Dječji crtež predstavlja djetetovo iskustvo, doživljaj i unutrašnje shvaćanje svijeta zbog čega je razgovor o nacrtanom nakon likovne aktivnosti ključan za pravilnu analizu crteža.

Poznavanje i razumijevanje karakteristika razvojnih faza dječjeg likovnog stvaralaštva i ispravno tumačenje boja u dječjim crtežima doprinosi boljem shvaćanju emocionalnih stanja djece. Razvoj sve djece ne teče podjednako, ali određene karakteristike i redoslijed javljanja likovnih simbola u likovnom stvaralaštvu upućuje je li sve u redu s djetetom.

Odgojiteljeva je uloga da bude upoznat s individualnim obilježjima svakog djeteta kako bi mogao razumjeti emocionalna stanja koja se mogu iščitati u njegovim crtežima. Osim toga, odgojiteljeva podrška, pohvala, utjeha i sloboda koju djeci treba pružiti ključ su za razvoj sigurnosti i želje kod djece za emocionalnim, a onda i likovnim izražavanjem.

Potrebno je pravovremeno reagirati na negativne emocije kod djece. Rano djetinjstvo vrlo je osjetljivo razdoblje u kojemu se treba utjecati na negativna iskustva, traume i osjećaje koje djeca znaju imati, jer ako se ne reagira na vrijeme, to može negativno oblikovati dijete i ostaviti mu posljedice za cijeli život.

Upravo povezanost dječjih unutarnjih stanja, to jest emocija i likovnog stvaralaštva u kojem se one mogu iščitati, bila je okosnica za izbor ove teme koja je teorijski obrađena.

2. Emocije

Emocije su vrlo kompleksno područje zbog čega postoje brojne različite definicije koje to područje pokušavaju definirati i objasniti. Prema Šimiću i sur. (2020) emocije su vidljiva karika svakog ljudskog života koja omogućuje čovjeku da se nosi s okolinom koja ga okružuje. Prema Brajši-Žganec (2003) emocije čine povezane reakcije na određenu osobu, događaj ili predmet. Ono što je zajedničko svim definicijama jest da emocije igraju vrlo važnu ulogu u našim životima i utječu na sveukupno funkcioniranje pojedinca (Brajša-Žganec, 2003). Koliko su emocije važne za život svakog pojedinca, uvidio je i Charles Darwin davne 1872. kad je objavio knjigu „Izražavanje osjećaja u životinja i čovjeka“ (Jesus, 2009) u kojoj je predstavio teoriju o prilagodljivosti emocija zbog kojih čovječanstvo preživljava i razmnožava se.

2.1. Podjela emocija

Emocije dijelimo prema jačini podražaja na jake i slabe, i prema procesu evolucije na primarne ili osnovne i sekundarne emocije (Andrilović i Čudina-Obradović, 1994). Prva dva mjeseca života djeca koriste razne izraze lica kojima izražavaju svoje emocije (Vasta, Haith i Miller, 1998). Djeca prvo pokazuju izraze poput ugone i neugode. Uгода je popraćena vokalizacijom, osmijehom i pogledom, a neugoda mrštenjem, plačem i izrazom gađenja. S vremenom iz tih emocionalnih izraza djeca počinju izražavati primarne ili temeljne emocije (Starč, B., Obradović, Č., Pleša, A., Profaca, B., Letica, M. 2004).

Primarne emocije osobito su važne za sisavce posebice ljudsku vrstu jer su implementirane u živčanom sustavu (Kovačević i Radmanović, 2016). Postoji šest primarnih i urođenih emocija: radost, gađenje, strah, interes/iznenađenje, ljutnja i tuga (Ekman, 1970 prema Kovačević i Radmanović, 2016). Rano djetinjstvo obilježeno je pojavom primarnih emocija koje se javljaju u kontaktu s okolinom od koje dijete uči po modelu, brzo nastaju, kratkotrajne su te imaju facijalnu ekspresiju što je oblik neverbalne komunikacije (Kovačević i Radmanović, 2016). Pozitivne emocije poput radosti i iznenađenja povezujemo s lijevom polutkom kore velikog mozga, a negativne emocije poput gađenja, straha, ljutnje i tuge povezujemo s desnom polutkom kore velikog mozga (Oatley i Jenkins, 2003 prema Brajša-Žganec, 2003).

Iz primarnih emocija nastaju sekundarne ili socijalne emocije koje se stječu tijekom života, a neke od njih su oduševljenje, zavist, sram, ponos, krivnja, neodlučnost, nesigurnost i još mnoštvo drugih (Brajša-Žganec, 2003).

2.2. Dječji emocionalni razvoj

Kad dijete počne reagirati na sebe i okolinu kojom je okružen započinje svoj emocionalni razvoj (Starc i sur., 2004). Emocije su vrlo važna karika u životu svakog djeteta zbog čega je emocionalni razvoj vrlo važan proces za razvoj djetetove ličnosti (Selimović i Karić, 2011). Kao i u svakom procesu razvoja, i u emocionalnom razvoju djeteta prisutne su razvojne faze koje su rezultat biološkog sazrijevanja, sveprisutnijih socijalnih situacija kroz koje pojedinac prolazi i razvoja intelektualnosti koja mu omogućuje bolje razumijevanje tih situacija (Starc i sur., 2004). Prvo dijete promatra svoju okolinu i oponaša njihove emocionalne reakcije na određene situacije i na taj način usvaja koja situacija izaziva kakvu emociju. Zatim dijete uči po modelu koje mu daje okolina kako se emotivno izraziti, odnosno uči o intenzitetu emocionalnog izražavanja i na kraju uči o samoregulaciji svojih emocija, to jest uči ih regulirati (Andrilović i Čudina-Obradović, 1994). Samoregulacija emocija može se najbolje vidjeti na načinu na koje dijete izražava srdžbu tijekom emocionalnog sazrijevanja. Ona je popraćena fizičkom agresijom pa sve do verbalne i socijalne koja uključuje ignoriranje i isključivanje nekoga (Starc i sur., 2004).

Od samih početaka svog života dijete shvaća emocionalne poruke koje mu šalje njegova okolina i prilagođava se njihovom emocionalnom tonu. S tri mjeseca reagira na ton koji mu šalje okolina, a na kraju 6. mjeseca dijete prepoznaje šest primarnih emocija svojeg skrbnika. Oko 7. mjeseca počinje spajati ton s izrazom lica, a između 8. i 9. mjeseca počinju razumjeti smisao emocije (Vasta i sur., 1998 prema Starc i sur., 2004).

Za početak dijete izražava svoje emocije kako bi dao do znanja okolini kako se osjeća i koje su njegove potrebe, a kasnije počinje shvaćati emocije svoje okoline. Taj odnos razumijevanja tuđih emocija očituje se u razvoju empatije koja predstavlja emocionalni odgovor djeteta koji shvaća i primjećuje emocije druge osobe. U početku dijete oponaša empatiju odnosno reagira na određenu situaciju kao njegova okolina, a kasnije svjesno reagira na tuđu emocionalnu situaciju stavljajući sebe u kožu drugoga. Osim samog sazrijevanja, na razvoj empatije uvelike utječe okolina, to jest roditelji i odgajatelji, s kojom djeca provode najviše vremena jer djeca uče po modelu, oponašajući odrasle (Starc i sur., 2004).

Bitnu ulogu u razumijevanju tuđih emocija ima i djetetov temperament. Temperament je obilježje svakog djeteta koje se očituje kroz njegov odnos prema okolini te samoregulaciju ponašanja koje je biološki određeno (Rothbart, M. K. i Posner, M. I., 2000 prema Starc i sur., 2004). Odnos roditeljskih reakcija i djetetovog temperamenta uvelike utječu na djetetov razvoj (Starc i sur., 2004). Prema Starc i sur. (2004) s obzirom na kombinaciju sastavnica

temperamenta, postoje djeca lakog, teškog te opreznog temperamenta. Djeca lakog temperamenta pokazivat će puno pozitivnih emocija, neće se puno plašiti i imat će umjerenu razinu aktivnosti. Nasuprot njima, djeca teškog temperamenta neće pokazivati toliko pozitivnih emocija, plašit će se svega i imat će veliku razinu aktivnosti. Roditelji djece lakog temperamenta osjećat će se kompetentni u obavljanju roditeljskih uloga, bit će opušteni i stvorit će sa svojom djecom sigurnu privrženost, dok će roditelji djece teškog temperamenta biti napeti, imat će smanjen osjećaj kompetentnosti u obavljanju roditeljskih zadaća, a to sve može dovesti do smanjenog razvoja privrženosti između djeteta i roditelja. Djeca opreznog temperamenta pokazuju uglavnom negativne emocije i nisku razinu aktivnosti (Starc i sur., 2004).

S dvije godine dijete postaje svjesno sebe kao pojedinca zbog čega se javljaju emocije poput krivnje, ponosa, neugode, odnosno tzv. sekundarne emocije (Starc i sur., 2004).

Osim temperamenta, razvoja empatije, pojma o sebi i samoregulacije emocija, stjecanje sigurne privrženosti kod djece također ima vrlo važnu ulogu za normalni socio-emocionalni razvoj. Privrženost se definira kao stabilna emocionalna veza između djeteta i skrbnika prilikom koje se javlja strah i tjeskoba ako dođe do njihovog razdvajanja. Osjećaj straha normalan je jer se dijete osjeća napušteno i izgubljeno iz sigurne luke. Za razvoj privrženosti odgovorna je okolina, u većini slučajeva majka, ali može biti i bilo koja druga starija osoba koja odgovara na djetetove potrebe. Ona mu osigurava topli fizički kontakt za koje dijete ima biološku potrebu, a koja se smanjuje do kraja treće godine, uz njega je kako bi se osjećao zaštićeno, sigurno, voljeno i prihvaćeno. Ako su zadovoljene djetetove potrebe za ljubav, poput grljenja i maženja, razvoj moždanih struktura, osobito onih vezanih uz emocije, teći će normalnim tokom. Suprotno tome, dijete koje je ignorirano i kojemu je uskraćena ljubav vrlo vjerojatno će razviti negativnu emocionalnost, socijalnu anksioznost i mnoge druge poremećaje u ponašanju (Starc i sur., 2004).

3. Dječje likovno stvaralaštvo

Djeca imaju prirodenu podložnost prema izražavanju, a upravo kroz likovni izraz tu potrebu ispunjavaju (Grgurić i Jakubin, 1996). Sposobnost izražavanja djeteta postepeno razvija kroz interakciju s okolinom koja ga okružuje. Ovisno o pravu djeteta na individualnost, razvijaju se ili oslabljuju dječje sposobnosti likovnog stvaralaštva (Belamarić, 1986).

Dječje likovno stvaralaštvo složen je proces u kojem su paralelno prisutne emocije, mašta, pažnja, motorička aktivnost, pamćenje i upravo je zbog toga važno da se djeteta likovno izražava (Bodulić, 1982). Tijekom likovnog izražavanja djeteta vježba grafomotoriku ruke, savladava korištenje likovnog pribora, spoznaje okolinu oko sebe i uči o njenom razvitku (Grgurić i Jakubin, 1996). Dječje likovno stvaralaštvo odvija se prema određenim zakonitostima koje se tijekom djetetovog sazrijevanja mijenjaju i na taj način omogućuju djetetu pogled na svijet koji ga okružuje (Belamarić, 1986).

Skladnost, ekspresija, spontanost i ritmičnost karakteristike su dječjeg likovnog izraza. Djeca uživaju u objašnjavanju svojih likovnih radova jer ona su proizvod njihova doživljaja, u isprobavanju raznovrsnih materijala prilikom likovnog stvaranja i korištenju i odabiru boja (Grgurić i Jakubin, 1996).

Dječji likovni izraz ne smijemo i ne možemo uspoređivati s likovnim izrazom odraslih. Dijete se u početku igra dok manipulira različitim likovnim priborom. Njegov likovni izraz rezultat je čina. Kasnije se javlja njegova želja, odnosno svjesno htijenje, da ono nešto određeno nacrti. Tako nastaje likovni izraz na temelju dječje misli koja uzrokuje čin. Analizom dječjeg crteža možemo saznati puno toga o samom djetetu. Dijete najčešće crta ono što ga zanima u određenoj fazi sazrijevanja (Bodulić, 1982).

4. Likovni simboli

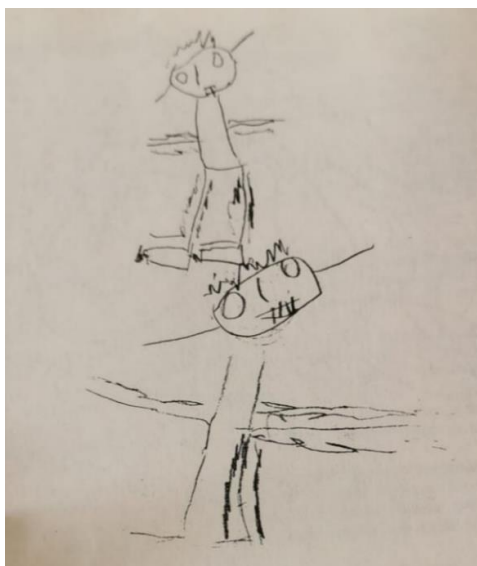
Likovno stvaralaštvo najmlađe djece počiva na likovnim simbolima koji karakteriziraju djetetovu unutrašnjost ili ono što ga okružuje. Pojavljuju se spontano i predstavljaju trenutne sadržaje djetetovog života (Belamarić, 1986).

Djeca započinju svoje likovno izražavanje oko druge godine koristeći linije. Godina ovisi o djetetovom sazrijevanju i o utjecaju okoline na razvitak djetetovog likovnog izražavanja. U početku djeca linijama prikazuju sadržaj kretanja u svojim likovnim radovima. Njima kretanje označava življenje. Uz kretanje, funkcija oblika vrlo je specifična za ovo razdoblje. Djecu ne zanima kako što izgleda, niti obraćaju pozornost na to, već gledaju što taj oblik pokreće odnosno njegovu funkciju (Belamarić, 1986).

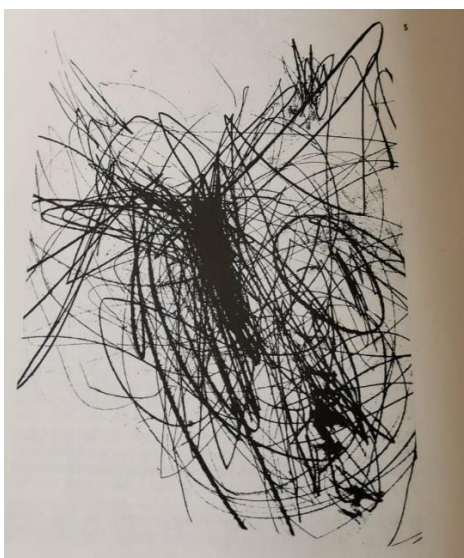
Slika 1. Prikaz življenja u kući (Belamarić, 1986, str. 15)

Djeca koriste različite vrste linija: kružeće i vibrirajuće. Kružeće linije označuju kretanje prostorom odnosno definiraju prostor, a vibrirajuće označuju unutrašnju životnost određenog predmeta ili bića. Na primjer, djeca gotovim shemama dodaju vibrirajuće linije te na taj način oživljavaju nacrtano (Belamarić, 1986).

Slika 2. Prikaz sheme čovjeka s dodatkom vibrirajućih linija (Belamarić, 1986, 16 str.)

Crtanje slobodnih linija naziva se šaranjem jer se iz takvih radova ne može prepoznati sadržaj koje je dijete htjelo prikazati. Mnogo puta iščitava se da su djeca koja šaraju nekompetentna i nesposobna samo zato što se ne može definirati što su nacrtala. Zbog poruke koja se šalje djetetu, odnosno nerazumijevanja, usporava se dječji likovni razvoj. Dijete dobiva krivu i lošu povratnu poruku, zbog čega će mehanički kružiti rukom po papiru prilikom čega nastaju linije, što je pravo šaranje. Mehaničkim šaranjem djeca pokazuju svoje nezadovoljstvo, nezainteresiranost, zbunjenost, a ponekad i ljutnu. Važno je na vrijeme shvatiti to kako ne bi došlo do ometanja daljnjeg dječjeg razvoja (Belamarić, 1986).

Slika 3. Prikaz šaranja (Belamarić, 1986, 18 str.)

Povećanjem brzine crtanja vibrirajućih linija nastaju mrlje koje izgledaju kao tamna područja. Kad dijete shvati da svi događaji imaju svoj završetak, ono će to na papiru prikazati kao točke, odnosno crtice. Crtanjem više uzastopnih točkica, to jest crtica, nastaje niz koji predstavlja ponavljanje nečega. Time je dijete usvojilo pojam reda. Nadalje, za crtanje ravnih linija dijete mora zaustaviti kružni pokret rukom i kontrolirati ruku tako da stvara ravnu liniju. Stvaranjem ravnih linija dijete želi prikazati energiju i snagu. Vodoravne/horizontalne linije predstavljaju širenje u prostor dok okomite/vertikalne predstavljaju kretanje uvis ili u širinu na temelju kojih će dijete ustanoviti da sva živa bića posjeduju okomitu os. Na prijelazu iz okomitih u vodoravne linije nastaju kose linije koje također predstavljaju kretanje, ali i pad te neuravnoteženost (Belamarić, 1986).

Prvi oblik koji dijete usvaja tijekom crtanja je krug. On nastaje kad dijete spoji početak linije s njezinim krajem. Na taj način dosad neograničen prostor čini određenim. Od tog trenutka dijete sve što crta prikazuje kao zaseban oblik, pa čak i sebe. To poistovjećujemo s pojavom koja se pojavljuje kod male djece. Kad djeca pričaju o sebi, pričaju u trećem licu. Upravo pojava kruga simbolizira skori završetak te razvojne faze. Još jedno značenje kruga je cjelovitost (Belamarić, 1986).

Crtanjem kvadrata dijete postaje svjesno svoje svijesti te u skladu s tim više ne govori svoje ime kada priča o sebi već upotrebljava zamjenicu „ja“. Pri crtanju kvadrata djeca postaju svjesni svoje kontrole nad rukom odnosno namjere da liniju rade u smjeru koji njima odgovara. Kao i kod značenja kruga i kvadrat može označavati bilo što što si samo dijete zamisli (Belamarić, 1986).

Nabrojani likovni simboli i njihovo javljanje određenim redoslijedom u dječjim crtežima pokazatelj su dječjeg razumijevanja svijeta koje započinje primarnim principima egzistencije, a razvija se do kompleksnih tendencija realnosti. Promatrajući likovne simbole u dječjim crtežima i njihovim pravilnim razumijevanjem, doprinosi se praćenju svijesti djeteta i njegova razvoja. Na temelju njih uviđamo kako dijete percipira svijet oko sebe bez ikakvih posrednika (Belamarić, 1986).

5. Dječji crtež

Tek u 20. stoljeću dječji crtež postaje okupacija mnogih naučnika i definira se prvenstveno kao dječji izraz, a zatim kao likovni izraz. Djeca u dječjem crtežu imaju pravo izraziti se onako kako oni žele na temelju svojih osjećaja i mašte. Njih pokreće osjećaj, znanje o realnoj zbilji i mogućnost da to prikažu. Ona mogu crtati ono što vide, ono što su vidjela (po sjećanju) i nešto što oni zamisle na temelju svoje mašte i kreativnosti. Važno je da djeca imaju pravo slobodno se likovno izraziti i da njihovo izražavanje ne bude ometano od strane roditelja, odgojitelja i učitelja (Bodulić, 1982). Preko crteža djeca komuniciraju s okolinom i sazrijevaju (Mihalić, 2003). Upravo iz dječjeg crteža možemo iščitati emocionalna stanja djeteta koja su pokazatelji specifičnog okruženja problema (Farokhi i Hashemi, 2011).

5.1. Razvojne faze dječjeg likovnog stvaralaštva

Svako je dijete individua za sebe i razvija se u skladu sa svojim mogućnostima. Ono doživljava okolinu oko sebe na poseban način s obzirom na svoje razvojne sposobnosti. Razvoj likovnog izražavanja usko je vezan uz emocionalni, intelektualni, spoznajni i jezični razvoj pa tako razvoj jednog od tih područja utječe i na ostala (Starč i sur., 2004).

Postoje mnogo periodizacija koje pokušavaju objasniti razvojne faze dječjeg likovnog stvaralaštva. Grgurić i Jakubin (1996) u knjizi „Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje“ opisuju teoriju Herberta Reada koji smatra da postoje tri razvojne faze dječjeg likovnog stvaralaštva. Prva faza traje do sedme godine i u njoj dijete spoznaje svijet oko sebe. U toj fazi djeca slobodno crtaju i na taj način iskazuju svoje osjećaje i sporazumijevaju se s okolinom. Druga je faza od sedme do četrnaeste godine i u njoj dijete spoznaje kompleksnije likovne spoznaje o svijetu koji sad promatra s interesom. Zadnja je faza prema Readu od četrnaeste do dvadesete godine. Tu fazu karakterizira svjesno korištenje likovnog jezika i tumačenje likovne umjetnosti (Grgurić i Jakubin, 1996).

Iako postoje brojne periodizacije koje se razlikuju po povučenoj dobnoj granici između prijelaza iz jedne razvojne faze u drugu, većina ih se oslanja na Linquetov model (modifikacija po Wildloecheru i Beisla, 1978) koji opisuje tri razvojne faze dječjeg likovnog izražavanja:

1. faza šaranja (faza izražavanja primarnim simbolima)
2. faza dječjeg, odnosno intelektualnog realizma, kao početak namjernog prikazivanja
3. faza vizualnog realizma, napuštanje dječjeg realizma (Grgurić i Jakubin, 1996: 30).

Bodulić (1982) u svojoj knjizi „Umjetnički i dječji crtež“ stavlja naglasak na to kako se sva djeca mogu likovno izraziti. Dječji likovni izraz ima svoje razvojne faze koje je važno poznavati kako bi se na temelju toga moglo zaključiti o razvoju samog djeteta. Normalno je da će se određena djeca brže likovno razvijati, a druga sporije. Faze dječjeg likovnog izražavanja su faza šaranja, faza predsheme i sheme i faza realističnijeg prikazivanja (Bodulić, 1982).

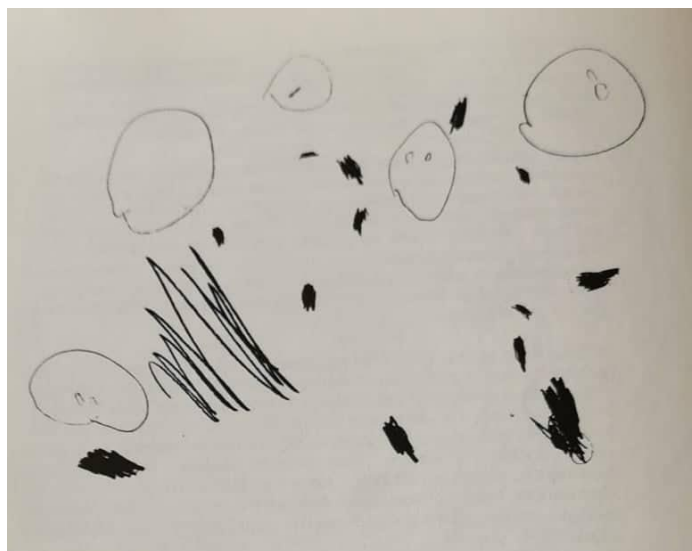
5.2. Faza šaranja (1. - 3. godine)

U dobi od dvije godine djeca počinju uzimati olovke i ostali crtački materijal te se počinju njim igrati. Kada uvide da olovka ostavlja trag na papiru, zanimaju se za taj čin i žele ponavljati postupak jer žele ponovno vidjeti trag. Taj čin djecu veseli i na taj način nastaje prvo šaranja. U početku dijete ruku pokreće iz ramena zbog čega su šare vrlo velike. Tek je kasnije kretanje ruke iz lakta i šake, a nakon što savladaju kretanje mišića i zglobova prstiju, nastat će i manje šare (Bodulić, 1982).

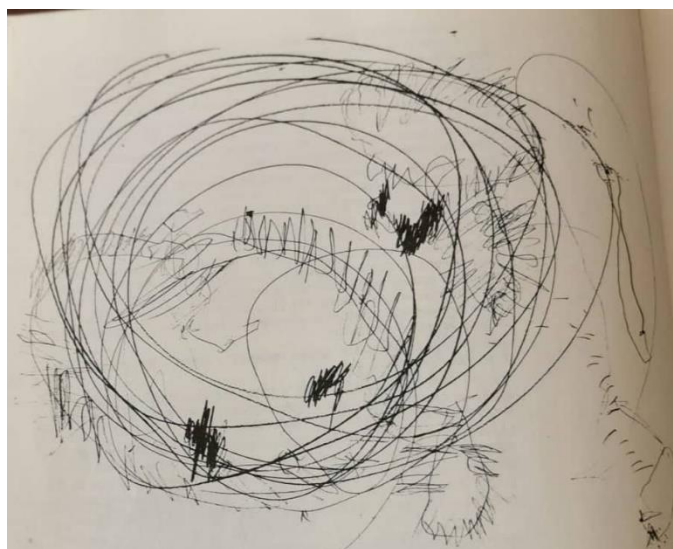
Slika 4. Crtanje linija (Grgurić i Jakubin, 1996, str. 34)

Nakon linija u jednom smjeru dijete će početi crtati točke pa mrlje, a od oblika u prvim šarama uvijek je prvo prisutan krug. Krug je djeci najlakše crtati jer se crta odjednom, bez prekida, a osim toga i zglobov je građen da se okreće pa i sama građa šake doprinosi tome da crtanje kruga djeca prvo savladaju. Krug će u početku predstavljati mnogo toga, od kretanja sve do zvuka (Bodulić, 1982).

Slika 5. Prikaz akvarija od mrlja i krugova (Belamarić, 1986, str. 22)

U ovoj fazi šaranje je aktivnost u kojoj djeca crtaju šare bez svjesnog htijenja da taj crtež nešto predstavlja (Bodulić, 1982). Ona crtaju radi zabave i uživanja u različitim pokretima ruku (Mihalić, 2013).

Slika 6. Prikaz kružećih i vibrirajućih linija s mrljama (Belamarić, 1986, str. 19)

Kad dijete ovlada likovnim elementima poput linije, točke i mrlje, ono to počinje povezivati s objektima iz stvarnosti. Ponekad će krug djetetu predstavljati sunce, a ponekad neku stvar ili pojavu koja u stvarnosti nije okrugla, ali je jedna misaona slika pobudila drugu, pa su dječji krugovi djeteta doveli do te druge misaone predodžbe (Bodulić, 1982).

Važna je karakteristika ovog razdoblja i imenovanje šara koja djeca naprave. Imenovanje će s vremenom potaknuti misao, pa će tako misao sada pokretati crtačku aktivnost. Dok je u početku ove faze crtanje pokretalo misao, u ovom razdoblju faze misao pokreće crtanje. Dijete će uz misaonu kontrolu nad svojom rukom doći do novih spoznaja i ideja prilikom crtanja (Bodulić, 1982).

Upravo zbog šaranja pokreće se misao koja se onda u crtačkoj aktivnosti zadržava i na taj način razvija. Zato je važno djeci dozvoliti da šaraju, ne sprječavati ih u njihovoj slobodi izražavanja i ponudi im što više vrsta i dimenzija papira te likovnog pribora (Bodulić, 1982).

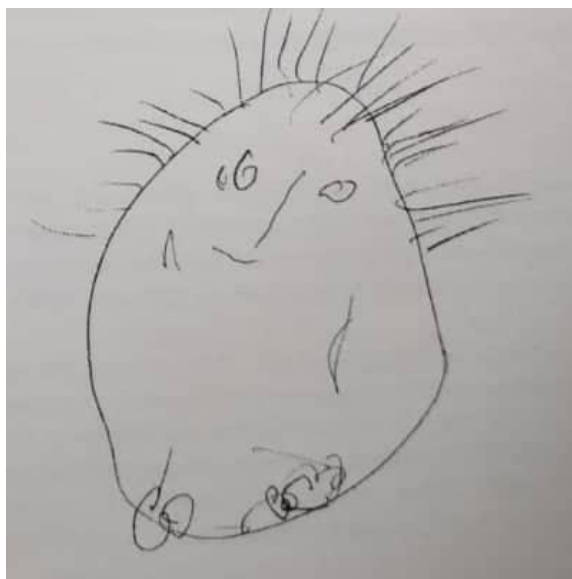
Odraslima tijekom ove faze dječjeg likovnog izražavanja crteži nisu prepoznatljivi i jasni. Zbog toga ne treba djeci nametati što da crtaju nego ih pustiti da sama crtaju što žele i u tome uživaju. U ovoj fazi bitniji je stvaralački proces nego krajnji crtež koji djeca nacrtaju (Mihalić, 2013).

Na kraju ove faze djeca iz svoje misaone predodžbe najčešće crtaju čovjeka, što je rezultat njihovog okruženja i kontakata kojim su okruženi, najčešće su to roditelji (Bodulić, 1982).

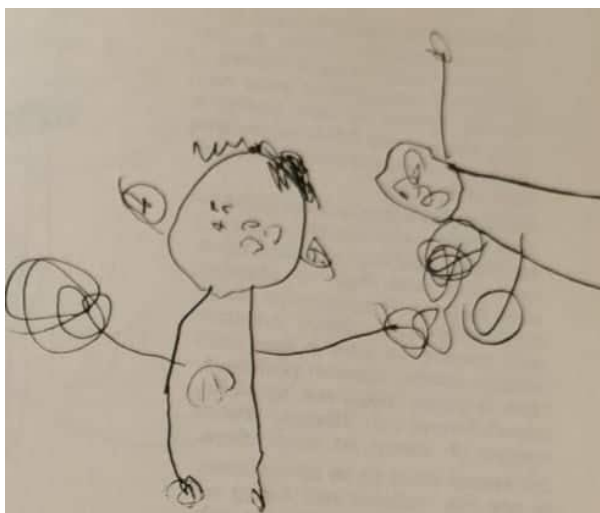
5.3. Faza predsheme i sheme (3. - 6. godine)

Nakon faze šaranja slijedi faza predsheme i sheme. S obzirom na prethodnu fazu u ovoj fazi se pojavljuje dječja želja i namjera da prikažu nešto određeno. Zbog toga je važnije kako je ispaio dječji crtež od samog likovnog procesa (Mihalić, 2013).

U početku ove faze djeca s tri godine čovjeka prikazuju kao krug u koji crtaju oči, a kasnije oko pete godine tom krugu djeca dodaju ruke i noge pa nastaje prepoznatljivi ljudski lik. Postoji više razloga zbog čega djeca u početku ne crtaju trup. Jedan od njih je taj da djeca ne mogu zapamtiti više od onoga što nacrtaju, a drugi je taj da djeca prvo uoče i pamte pokretljivije dijelove ljudskog bića, a to su upravo oči, ruke i noge. Trup je malo manje dinamičan i zbog toga ga djeca kasnije usvoje. Krug koji djeca nacrtaju za njih predstavlja sve ono što oni zamisle, pa tako krug može predstavljati i ljudski trup. Prvi dječji crteži koji prikazuju čovjeka nose naziv glavonošca zbog toga što odrasle krug asocira samo na ljudsku glavu. To nije ispravan naziv jer dječji krug označava sve ono što ima jedno ljudsko biće. Zbog toga takvi dječji crteži predstavljaju shemu za predshematsko crtanje. Takav način crtanja zove se još i pojmovnim crtanjem (Bodulić, 1982).

Slika 7. Prikaz čovjeka s 3 godine (Grgurić i Jakubin, 1996, str. 41)

Slika 8. Dodavanje ruku i nogu ljudskom liku (Belamarić, 1987, str. 59)

Djeca stvari koje smatraju važnijima prikazuju veliko u prednjem planu, a ostalo prikazuju malo i crtaju sa strane. U dječjim crtežima ne postoji proporcionalnost i ona crtaju stvari po cijelom papiru. Boje koriste ovisno o emocionalnom doživljaju pa tako za njih trava može biti i roze boje (Mihalić, 2013).

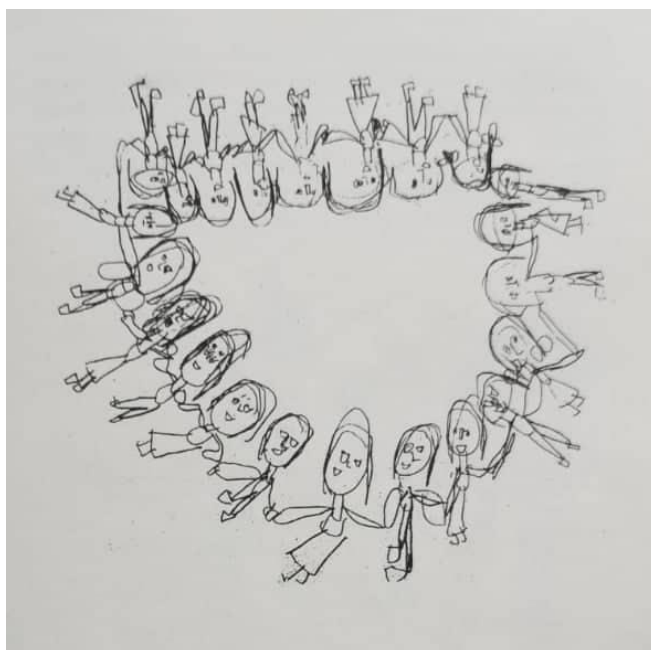
Na kraju faze djeca i dalje razmišljaju sinkretički, ali ih crtež motivira na opisivanje i crtanje detalja (Bodulić, 2013). U prikazu detalja znaju pretjerati jer je djeci važniji sadržaj prikazanog nego krajnji izgled (Mihalić, 2013). Zbog toga je bitno da djeca crtaju samostalno jer će tijekom takvog crtanja više promišljati, a onda i analizirati nacrtano. Osim toga, što dijete

više crta, to će prije prijeći na realističnije prikazivanje svega što crta. Sve što djeca crtaju, od pojava do likova, počinje s oskudnijim djetetovim prikazom pa napreduje do bogatijeg likovnog prikaza (Bodulić, 1982).

Tijekom faze šaranja i faze predsheme ili sheme dijete bi trebalo ovladati crtanjem geometrijskih likova. Taj razvoj započinje prvo s crtanjem linija, zatim kruga, kvadrata i trokuta do deltoida (Mihalić, 2013).

5.4. Faza realističnijeg prikazivanja (6. - 10. godine)

Zadnja je faza dječjeg likovnog izražavanja faza realističnijeg prikazivanja u kojoj je dijete, s obzirom na dotadašnji likovni razvoj, sposobno pojmovno obogatiti sve ono što crta. Dijete će u ovoj fazi nacrtano integrirati s ostalim oblicima što je nacrtalo, odnosno njegov će crtež postati složena rečenica. Na taj način dječji crtež prelazi iz razdoblja nabiranja u razdoblje pričanja, to jest fazu naracije (Bodulić, 1982).

Slika 9. Prikaz kola (Belamarić, 1986, str. 51)

Karakteristika ove faze je i ta da djeca oponašaju jedni druge, pa tako gledaju u crtež svojeg prijatelja i žele to isto nacrtati na svom papiru. U ovoj fazi djeca žele nacrtati sve što znaju, njihov prikaz je realističan i prepun detalja (Mihalić, 2013).

Slika 10. Prikaz detalja - kravata (Belamarić, 1987, str. 53)

U ovoj fazi dječji likovni izraz rezultat je dječjeg emocionalnog doživljaja i trenutnog stečenog znanja. Djeca će prvenstveno crtati srcem, a ne umom. Iako će odraslima ti prvi crteži biti nepotpuni i smatrat će ih krivim, oni nisu pogrešni. Zbog toga je važno poznavati dječje razvojne faze u likovnom stvaralaštvu. Jedino s razumijevanjem karakteristika pojedine faze razumjet ćemo kvalitetu prvih dječjih crteža (Bodulić, 1982).

Godine prelaska iz jedne razvojne faze u drugu nisu striktno određene, jer to zavisi o svakom djetetu. Neka djeca će prije ući u drugu fazu, a neka kasnije. Određeni se elementi prenose iz jedne razvojne faze u drugu (Mihalić, 2013).

6. Emocije u dječjem likovnom stvaralaštvu

Emocija se na latinskom kaže *emovere* i nosi značenje poticanja i uzbuđenja. Upravo je to prema Boduliću (1982) najvažnija karakteristika emocija. Emocije motiviraju na aktivnost, pa će tako dijete biti zainteresirano za likovno stvaralaštvo ako u njemu pobudimo emocije poput uzbuđenosti, ljubavi i osjećajnosti (Bodulić, 1982).

Brojna su istraživanja pokazala međusobnu povezanost između emocija i dječjeg crteža, to jest likovnog stvaralaštva. Djeca se ponekad puno lakše izražavaju preko crteža i na taj nam način govore kako se osjećaju, što misle i o čemu razmišljaju. Zbog toga nam dječji crtež može puno toga otkriti o dječjem emocionalnom stanju, procjeni ličnosti i otkrivanju problema kroz koje dijete prolazi. Naravno, uz to treba uzeti i ostale kriterije procjene dječjeg emocionalnog stanja (Mihalić, 2013).

Nadalje, Jakubin (1990) naglašava važnost poznavanja crta i likovnih elemenata u dječjem crtežu. On smatra da promatranjem crta i likovnih elemenata u dječjem crtežu možemo otkriti o dječjoj osobnosti, temperamentu i o emocijama djeteta koji to crta. Vodoravne crte upućuju na ležernost i mir, okomite imaju značenje života i rasta, dijagonalne simboliziraju kretanje, a konkavne crte predstavljaju umor. Osim crta, iskorištavanje prostora na papiru također upućuje je li sve u redu s djetetom (Jakubin, 1990).

Osim likovnih elemenata i veličina kojom dijete nešto nacrtala, crtež nosi određenu poruku, odnosno govori nam o superiornosti određene osobe ili stvari. Uz sve ove zakonitosti pri interpretaciji je najvažnije ono što dijete ispriča o crtežu koje je nacrtalo. Njegovo je tumačenje najbitnije i nužno ga je uzeti u obzir prilikom analiziranja dječjeg crteža (Mihalić, 2013).

Zbog dokazane povezanosti između emocija i dječjeg crteža, dječji se crtež može upotrebljavati kao terapijsko i kao dijagnostičko sredstvo u radu s djecom. Kao terapijsko sredstvo najčešće se upotrebljava kod djece koja se osjećaju loše, koja su proživjela neku traumu ili se osjećaju tužno. Upravo se preko crteža takva djeca mogu lakše izraziti i prikazati svoju ekspresiju. Često djeca koja su prošla neko traumatsko iskustvo ne žele otvoreno pričati o tome ili ne znaju kako, pa im crtež predstavlja oslobođenje jer preko njega šalju poruke koje ne znaju ili ne žele izgovoriti. U takvim je situacijama najbolje ponuditi djeci da crtaju slobodno što god zažele ili da crtaju slobodan crtež. Razlika je u tome što je kod crtanja slobodnog crteža dijete potaknuto određenim podražajem koji ga podsjeća na njegovo traumatsko iskustvo, a kod crtanja na slobodnu temu djetetu se osigurava pribor i ostavlja mu se potpuna sloboda. Krajnji

je cilj sukobljavanje s tim lošim sjećanjima i prevladavanje tih osjećaja uz pomoć crtanja (Mihalić, 2013).

Kad se dječji crtež koristi kao dijagnostičko sredstvo, crtež je indikator djetetovog razvoja i pokazatelj njegove zrelosti, ali i pokazatelj emocionalnih poteškoća. Djeca lako ostvaruju komunikaciju s psihologom ili roditeljem te su opuštena i slobodno likovno stvaraju (Mihalić, 2013).

7. Boja i dijete

Djeca imaju veliku povezanost s bojama jer je boja prisutna u svim aspektima života. Prema Zjakić i Milković (2010) hladne boje preferiraju djeca koja puno promišljaju, a djeca koja su sklona neprimjerenom ponašanju preferiraju tamne boje, kao i neboje, poput crne, smeđe i sive. Prostori u kojima prevladavaju tople i svijetle boje potiču djecu na dobro raspoloženje i stvaralaštvo. Crvena se boja povezuje s djecom koja tragaju za ljubavi, a žuta s djecom koja su sklona pojačanoj roditeljskoj brizi (Milković i Zjakić, 2010).

7.1. Boja u fazama dječjeg likovnog stvaralaštva

Djeca u starosti od 2. do 4. godine u fazi šaranja i izražavanja primarnim simbolima ne dodaju bojama određeno vizualno značenje, već koriste sve boje koje su im ponuđene. Prilikom odabira boja ne razmišljaju koju će boju uzeti, već im pristupaju izravno. Svaka boja u bilo kojem trenutku može preuzeti drugo značenje. Djeca se u ovoj fazi igraju bojama, to jest kistovima, i koriste boju kao liniju (Belamarić, 1986).

Nadalje, djeca u starosti od 4. do 5. godine u fazi presheme i sheme pri izboru se boje koriste vlastitim sklonostima. Pri bojanju razlikuju osnovne dijelove od kojih se sastoji neki crtež, pa tako drugačijom bojom prikazuju okruglu sredinu cvijeta, latice i stabljiku. To bojanje još uvijek ne odgovara stvarnom cvijetu, već je obojano na temelju djetetove mašte. Bojanje obrisu lika koji su nacrtali označava kraj rada. Tek kad dijete shvati da se boja u prirodi pojavljuje kao površina i počne unositi u svoj crtež plohe boja, dijete se izražava bojama (Belamarić, 1986).

Zatim, kako teče djetetov razvoj, teče i razvoj korištenja i shvaćanja boje kao izražajnog sredstva. Djeca u starosti od 5. do 6. godine u fazi realističnije prikazivanja počinju unositi boju bez označivanja oblika, obrisu. Izbor boja povezuju s prirodom, ali još je uvijek prisutna i njihova mašta. Uvijek istim bojama prikazuju određene stvari i pojave iz prirode, pa je tako sunce uvijek žuto, deblo smeđe, a trava zelena. To se zove realizam boja koji se pojavljuje i razvija postupno. Nakon što djeca usvoje plohe boja, počinju prikazivati detalje unutar tih ploha. Dječje crteže karakterizira ekspresivnost i bogati likovni izraz (Belamarić, 1986).

7.2. Povezanost dječjih emocija s bojama i tumačenje boja

Djeca često ne mogu objasniti što osjećaju, jer ne znaju kako to učiniti. Iz tog razloga crtež može biti odličan alat za podršku. Analiza crteža pomaže pri otkrivanju slučajeva

zlostavljanja, određenih traumi kroz koju djeca prolaze, narušenih obiteljskih odnosa i strahova. Za ispravnu analizu dječjih crteža potrebno je dobro poznavati dijete i okolinu kojom je okruženo jer dječji crteži mnogo puta znaju biti i rezultat njihove mašte (Hernando, 2011/2012).

Prilikom tumačenja dječjih crteža analizom boja potrebno je znati osnovne karakteristike za točno tumačenje crteža. Za analizu bojom potrebno je uzeti u obzir sve faktore poput dobi i temperamenta djeteta, veličinu crteža, vrstu poteza i nijansu boje koja je korištena u crtežu. Ispravnom analizom boja u crtežu moguće je otkriti određene probleme kod djece jer kroz crtež, osim što se djeca igraju, izražavaju i svoja iskustva (Hernando, 2011/2012).

Brojna provedena istraživanja dokazuju kako djeca boje povezuju s određenim emocijama i obrnuto. Boyatzis i Varghese (1993) ističu pozitivne reakcije na svijetle boje, a negativne reakcije na tamne boje. Prema Birrenu (1978) i Sharpeu (1974) crvena se boja povezuje se s ljutnjom, agresijom i uzbuđenjem, zelena s tišinom, a crna s depresijom (Boyatzis, Varghese, 1993). Istraživanje provedeno od Boyatzis i Varghese (1993) pokazuje da je crvena izazvala najveći broj emocionalnih reakcija kod djece, a ružičasta najmanji. To isto istraživanje pokazuje da su crvena i plava omiljena boja dječacima, a roza i ljubičasta djevojčicama (Boyatzis i Varghese, 1993). U istraživanju Zentnera (2001) crvena se boja povezuje s ljutnjom, zelena s gađenjem, žuta sa srećom, plava s tugom, crna sa strahom, a narančasta s gađenjem.

Prema Hernandu (2011/2012) prevladavanje žute boje u dječjim crtežima može ukazivati na svađu unutar obitelji ili s nekom djetetu bliskom osobom. Također, žuta boja asocira na oprez, ali ako ne prevladava na dječjem crtežu, već je jednako zastupljena kao i ostale boje, nosi značenje energije, sreće, maštovitosti (Hernando, 2011/2012).

Plava boja asocira na smirenost, ravnotežu i razumijevanje. Prevlast plave boje u dječjem crtežu označava emocionalnu inteligenciju i sposobnost samokontrole. Ako djeca koriste svjetlije nijanse plave boje, to može upućivati na pojačanu osjetljivost. Nadalje, zelena boja uglavnom asocira na mirnoću, spokoj i prirodu. Korištenje zelene boje na predmetima koji nisu zeleni može značiti emocionalnu neravnotežu (Hernando, 2011/2012).

Crvenu boju voli većina djece. Povezuje se sa strašću, energijom i uzbuđenjem. Višak crvene u dječjim crtežima može označavati ambiciju, ali i rizik. Crvena u kombinaciji s ostrim linijama upućuje na agresivnost, a ponekad i na nasilje. Roza je boja omiljena boja djevojčica koju povezujemo s osjetljivošću i nestvarnim svijetom (Hernando, 2011/2012).

Prema Hernandu (2011/2012) ljubičasta se boja smatra najduhovnijom. Povezuje se s osobnošću i nesvjesnim izražavanjem. Ponekad može označavati i tugu. Previše ljubičaste u dječjim radovima upućuje na djetetov strah od neuspjeha, zadovoljavanja roditelja koji su kruti i previše očekuju od samog djeteta (Hernando, 2011/2012).

Crna neboja nosi više značenja. Osim što se povezuje sa smrću, predstavlja i eleganciju u današnjem modnom svijetu. Ako je dominantna u dječjim crtežima, može upućivati na emocionalnu tugu. Upotreba crne neboje i crvene boje može ukazivati na to da je riječ o djetetu koje je agresivno, impulzivno te koje ima osebujuan karakter. Ovisno o upotrebi određene nijanse smeđe boje, i ona nosi različita značenja. Najčešće se upotrebljava u dječjim crtežima pri prikazu debla stabla koja nose značenje samo „ja“. Dominacija smeđe boje u crtežima povezuje se s preranom odgovornosti i potrebom uviđanja realne, stvarne slike. S obzirom na ostale detalje crteža može nositi i značenje ozbiljnosti, pouzdanosti i netolerancije (Hernando, 2011/2012). Za ispravno tumačenje boja potrebno je imati na umu njihovu različitu simboliku.

8. Uloga odgojitelja u dječjem likovnom stvaralaštvu

U dječjem likovnom stvaralaštvu odgojitelj treba biti poticatelj koji vodi brigu o razvojnim karakteristikama djece, o primjeni različitih likovnih tehnika i likovnom priboru koji je u skladu s razvojnom fazom dječjeg likovnog stvaralaštva te o samom prostoru koji treba djelovati poticajno na dijete. Odgojitelj mora dobro poznavati svako dijete individualno kako bi razumio njegove izražajne mogućnosti. Osim toga, svaki odgojitelj mora biti likovno obrazovan kako bi uspješno analizirao dječji crtež i na temelju njega pravovremeno reagirao, ako je to potrebno. Likovna obrazovanost uključuje dobro poznavanje razvojnih faza dječjeg likovnog stvaralaštva, tumačenje boje i ostalih likovnih faktora koji mogu ukazivati na emocije i iskustva koje dijete šalje crtežom (Grgurić i Jakubin, 1996).

Od malena dijete osjeća umjetničku vrijednost, stoga je na odgojitelju da u vrtiću osigura slikovnice, ilustracije, likovno oblikovane predmete, pribor i materijal kako bi potaknuo kod djece želju za likovnim izražavanjem (Grgurić i Jakubin, 1996).

Dok se dijete likovno izražava, ometanje njegova stvaralaštva može omesti dijete i prekinuti njegovo likovno izražavanje. Važno je pokušati shvatiti i razumjeti djetetov likovni izraz, a ne suditi (Mendeš i sur., 2012).

Još jedna uloga odgojitelja je naučiti djecu da prepoznaju svoje emocije, promatraju ih i izraze bilo kroz crtež ili na neki drugi način. Na taj način djeca će razumjeti zašto je do određenih emocija došlo, što će dovesti do sposobnosti samokontrole i regulacije emocija. Najvažnije je odgojiteljevo razumijevanje koje će djeci dati sigurnost da podijele svoje emocije i izraze ih (Bilić i sur., 2012).

Pravo na slobodu izražavanja, onako kako oni to žele i zamišljaju, potaknut će kod djece najveću želju za likovnim izrazom. Uloga je odgojitelja potaknuti dijete na promatranje određene stvari ili pojave, ali pritom im ne nametati svoje viđenje. Drugi način koji će pobuditi kod djece želju za likovnim stvaralaštvom aktivacija je sjećanja kod koje se djeca prisjećaju onoga što su nekad vidjela. Za razvoj pozitivnih emocija važno je da odgojitelj nenametljivo pohvaljuje sve dječje radove. Na temelju pohvala dijete će se osjećati slobodno, sposobno i sretno za daljnje likovno izražavanje (Belamarić, 1986).

Zaključak

Emocionalni razvoj utječe na područja koja su neophodna za normalno i ispravno sazrijevanje djece pa tako i na likovno stvaralaštvo.

Na temelju rada zaključuje se kako su upravo emocije dobar motivator za likovno stvaralaštvo. Kada djeca nešto osjete, iskuse i dožive najlakši način da to prenesu odraslima je crtež. Potrebno je da djeca imaju slobodu i poticajnu okolinu kako bi razvila želju za likovnim i emocionalnim izražavanjem. U likovnom stvaralaštvu djeca se oslobađaju i otvaraju te prikazuju svoj unutarnji svijet. Upravo zato preko dječjeg likovnog stvaralaštva odgojitelji i ostali stručnjaci mogu otkriti nešto o emocionalnim stanjima djece.

Važno je da vrtići budu bogato opremljeni likovnim priborom, da postoji dovoljno prostora i vremena za likovno stvaranje i da odgojitelji, ali i roditelji, potiču djecu na stvaralaštvo. Odgojiteljeva likovna kompetentnost i obrazovanost nužna je za ispravan razvoj dječjeg likovnog stvaralaštva. Dolazi se do zaključaka kako djeca u svojim likovnim radovima često koriste iste likovne simbole i boje kako bi prikazali određene emocije. Ispravno tumačenje toga pomaže u raspoznavanju emocija koja djeca prikazuju u svojim crtežima.

Odgojiteljevo pomno promatranje i praćenje djeteta olakšava mu razumijevanje njegova krajnjeg likovnog rada. Osim toga, mora biti upoznat s razvojnim fazama, fazama dječjeg likovnog stvaralaštva, ali i okolinom kojom je dijete okruženo, kako bi znao pravilno analizirati njegovo stvaralaštvo, a onda i reagirati ako je to potrebno.

Zbog svega navedenog, poticanje likovnog stvaralaštva od najranije dobi je nužno jer na taj način, osim što dijete razvija svoju motoriku i spoznaju, uči izražavati svoje emocije. Dječji crtež postaje oblik komunikacije djeteta s okolinom. Uz to, djeca razvijaju svoju kreativnost, maštu i slobodu izražavanja.

Za kraj, dječje likovno stvaralaštvo zaista govori tisuću riječi. Na odraslima je da pokušaju razumjeti i shvatiti te riječi kako bi im mogli pružiti što kvalitetniju podršku kroz daljnji rast i razvoj kako u likovnom izražavanju tako i u emocionalnom.

Literatura

- Andrilović, V. i Čudina-Obradović, M. (1994). *Osnove opće i razvojne psihologije*. Zagreb: Školska knjiga.
- Belamarić, D. (1986). *Dijete i oblik: Likovni jezik predškolske djece*. Zagreb: Školska knjiga.
- Bilić, V., Balić Šimrak, A. i Kiseljak, V. (2012). Nevizualni poticaji za dječje likovno izražavanje i razvoj emocionalne pismenosti. *Dijete, vrtić, obitelj*, 18 (68), 2-5.
- Birren, F. (1978). *Color and human response*. New York: Van Nostrand Reinhold.
- Bodulić, V. (1982). *Umjetnički dječji crtež*. Zagreb: Školska knjiga.
- Boyatzis, J. C., Vargese, R. (1994). Childrens Emotional Associations with Colors. *The Journal of Genetic Psychology*, 155 (1), 77-85.
- Brajša-Žganec, A. (2003). *Dijete i obitelj, emocionalni i socijalni razvoj*. Zagreb: Naklada Slap.
- Darwin, C. (1872). *The expression of the emotions in man and animals*. John Murray: London.
- Ekman, P. (1970). Universal facial expressions of emotion. *California Mental Health Research Digest*, 8 (4), 151-158.
- Farokhi, M., Hashemi, M. (2011). The Analysis of Children's Drawings: Social, Emotional, Physical, and Psychological aspects. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 30, 2219-2224.
- Grgurić, N. i Jakubin, M. (1996). *Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje*. Zagreb: Educa.
- Hernando, P. (2011/2012). *Meaning of the Color in the Drawings of Children*.
- Jesus, P. (2009). On the natural history of emotions: Darwin's legacy. *Revista de historia de la psicologia*, 30 (2-3), 161-168.
- Kovačević, B. i Radmanović, E. (2016). Primarne emocije u hrvatskoj frazeologiji. *Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 42/2, 505-527.
- Mendeš, B., Hicela, J., Pivac, D. (2012). Umjetnički poticaji kroz proces odgoja i obrazovanja. *Magistra Ladertina*, 7 (1), 111-122.
- Mihalić, S. (2013). *Crtam ti priču – dječji crtež*.

- Oatley, K. i Jenkins J. M. (2003). *Razumijevanje emocija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Rothbart, M. K. i Posner, M. I. (2000). Developing mechanisms of self-regulation. *Development and Psychopathology*, 12 (3), 427-441.
- Selimović, H., Karić, E. (2011). Učenje djece predškolske dobi. *Metodički obzori*, 6, 45-159.
- Sharpe, D. T. (1974). *The psychology of color and design*. Chicago: Nelson-Hall.
- Starc, B., Obradović, Č., Pleša, A., Profaca, B., Letica, M. (2004). *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi*. Zagreb: Golden marketing.
- Šimić, G., Altabas, V., Krsnik, Ž., Leš, M., Marinković-Radošević, J., Mulc, D., Sedmak, G., Šagud, M., Šešo-Šimić, Đ., Tkalčić, M., Vuksan-Ćusa, B., Vukšić, M. (2020). *Uvod u neuroznanost emocija i osjećaja*. Zagreb: Naklada Ljevak. Vasta,
- R., Haith, M. M. i Miller, S. A. (1998). *Dječja psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Zentner, M. R. (2001). Preferences for colours and colour–emotion combinations in early childhood. *Developmental Science*, 4(4), 389–398.
- Zjakić, I., Milković, M. (2010). *Psihologija boja*. Varaždin: Veleučilište u Varaždinu.

Popis slika

Slika 1 Prikaz življenja u kući (Belamarić, 1986, str. 15)	6
Slika 2 Prikaz sheme čovjeka s dodatkom vibrirajućih linija (Belamarić, 1986, 16 str.).....	7
Slika 3 Prikaz šaranja (Belamarić, 1986, 18 str.).....	7
Slika 4 Crtanje linija (Grgurić i Jakubin, 1996, str. 34)	10
Slika 5 Prikaz akvarija od mrlja i krugova (Belamarić, 1986, str. 22)	11
Slika 6 Prikaz kružećih i vibrirajućih linija s mrljama (Belamarić, 1986, str. 19).....	11
Slika 7 Prikaz čovjeka s 3 godine (Grgurić i Jakubin, 1996, str. 41)	13
Slika 8 Dodavanje ruku i nogu ljudskom liku (Belamarić, 1987, str. 59)	13
Slika 9 Prikaz kola (Belamarić, 1986, str. 51)	14
Slika 10 Prikaz detalja-kravata (Belamarić, 1987, str. 53)	15

Izjava o izvornosti završnog rada

Izjavljujem da je moj završni rad izvorni rezultat mog rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

Vlastoručni potpis:
